

ANDRZEJ PLESZCZYŃSKI, *Przestrzeń i polityka. Studium rezydencji władcy wczesniejszego średniowiecza. Przykład czeskiego Wyszehradu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2000, ss. 283, ryc. 12.

Gród wyszehradzki zawsze był umiejscawiany w centralnym punkcie dziejów czeskich, a w legendach kreślono jego przebrzmiałą wspaniałość. Tradycja chciała w nim widzieć centrum plemienne Czechów¹, a nawet więcej, bo panią i matkę wszystkich miast czeskich — *omnium terrae illius civitatem quasi mater et domina*. Taka ocena znaczenia Wyszehradu dominowała w historiografii czeskiej do lat siedemdziesiątych XX w. Cios legendzie zadały badania archeologiczne prowadzone od końca XIX w. aż do tego czasu, które wykazały, że gród powstał dopiero po połowie X w.² Poważny wpływ na poznanie dziejów Wyszehradu miały także badania nad urbanistyką i architekturą średniowiecznej Pragi oraz badania numizmatyczne monet bitych przez Przemysławidów u schyłku X w. i na początku XI w.

W rozdziale pierwszym „Wyszehrad i Praga w czasie zmagania władcy czeskiego z miejscowym biskupem od końca X do połowy XII stulecia”, autor przedstawił rywalizację biskupów praskich: św. Wojciecha, Thiegdaga i Jaromira-Gebharda z kolejnymi władcami rodu Przemysławidów: Bolesławem II i III oraz Wratysławem II. Efektem sporów władców czeskich z biskupami praskimi było według A. Pleszczyńskiego założenie ośrodka wyszehradzkiego przez Bolesła-

¹ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, wyd. B. Bretholz, Monumenta Germaniae Historica, *Scriptores rerum germanicarum. Nova series*, t. II, Berlin 1923, (I, 9), s. 19 i nn.

² B. Nechvatal, *Studies of the ducal and royal centre at Vyšehrad*, [w:] *Archaeology in Bohemia 1986–1990*, Praha 1990, s. 149–158; *Vyšehrad a archeologie*, [w:] *Královský Vyšehrad. Sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061–1092)*, Praha 1992, s. 112–139.

wa II († 999). Umacniało to pozycję księcia w ważnym ideowo centrum kraju wobec dążących do osłabienia jego pozycji książąt libickich i ich współrodowca, zasiadającego na stolcu biskupim w Pradze — św. Wojciecha. Osobowość biskupa stwarzała niewątpliwe zagrożenie dla autorytetu władcy państwa czeskiego i nie mogło być obojętne, iż rezydował on kilkadziesiąt metrów od praskiego pałacu Bolesława II. Książę usunął się do pobliskiego Wyszehradu i zachował kontrolę nad centrum państwa. Konflikty na linii panujący — biskupi prasy trwały jeszcze przez wiele lat, co sprzyjało utrwaleniu roli omawianego ośrodka jako rezydencji księcia. Wyszehrad był oparciem i główną siedzibą panujących w Czechach aż do około 1140 r., zaś pewne funkcje rezydencjonalne pełnił znacznie dłużej, do końca XII w.

W rozdziale drugim, „Struktura sakralna wyszehradzkiej siedziby Przemyślidów”, rozważania autora skupiły się na najstarszych budowlach grodu, ich rozmieszczeniu i funkcji, kształcie architektonicznym, przeznaczeniu i ideowej roli kościoła św. Piotra oraz na przestrzennym i funkcjonalnym układzie rezydencji Wratysława II i jego następców. Jest to o tyle istotne, że bez podjęcia próby prześledzenia stołecznych funkcji Wyszehradu, w tym wyposażenia i kształtu rezydencji książęcej, nie jest możliwe uchwycenie roli prezentowanego ośrodka w polityce wewnętrznej władców czeskich. Swoje dociekania A. Pleszczyński oparł na analizie materiału porównawczego, którego dostarczają ośrodki rezydencjonalne w Europie Zachodniej. Wynika z nich, iż Wyszehrad nawiązywał wprost do wzorcowych miast stołecznych Zachodu.

Rozdział trzeci, „Festiwale monarszej ostentacji”, prezentuje Wyszehrad jako scenę dla rozwijanego przez Przemyślidów programu ostentacji ich władzy. Opierając się na źródłach opisujących pobyt i ceremoniał dworski władców czeskich w omawianym ośrodku, autor kreśli obraz początku rządów, świąt w rezydencji i śmierci władcy. Zwyczajowo bowiem Przemyślidzi spędzali tu ostatnie dni życia, tu również byli pochowani.

Odrębnym elementem zasygnalizowanym w pracy jest kwestia liturgii słowiańskiej w Czechach, której duchowni rezydowali na Wyszehradzie i która była, według autora, narzędziem wykorzystywanym przez Przemyślidów w sporach z biskupami praskimi.

W zakończeniu A. Pleszczyński przyznaje, że niektóre z przedstawionych w pracy aspektów funkcjonowania i kształtu rezydencji wyszehradzkiej Przemyślidów w okresie od schyłku X do końca XII w. są tylko pewną konstrukcją, w dużej mierze hipotetyczną, bowiem istniejący materiał źródłowy nie daje podstaw do ostatecznych rozstrzygnięć.

P. Kardyś